

УДК 159.98

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2026-1-7>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Кошелева Наталя Геннадіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Горлівського інституту іноземних мов (м. Дніпро)

ORCID ID: 0000-0002-0380-3242

Зіньковська Ліліана Леонідівна,

здобувачка освіти кафедри психології

Горлівського інституту іноземних мов (м. Дніпро)

ORCID ID: 0009-0005-5268-7099

Стаття присвячена важливому завданню формування професійної спрямованості у майбутніх вихователів під час професійної підготовки в педагогічних коледжах. За результатами аналізу науково-психологічних джерел виявлено, що професійно-педагогічна спрямованість є складним утворенням психіки, що містить мотиваційно-ціннісні, когнітивні, соціально-комунікативні та емоційні компоненти і визначає ефективність майбутньої педагогічної діяльності.

Визначено, що психологічними чинниками формування професійної спрямованості майбутніх вихователів є мотивація досягнення і самореалізації, система ціннісних орієнтацій, розвиток професійної самосвідомості, рефлексивність, емоційна зрілість і емпатія. В якості гіпотези дослідження висунуто припущення, що розвиток мотивів вибору і здобуття професії педагога, організаційних і комунікативних навичок та емпатії у студентів педагогічних коледжів сприятиме формуванню їхньої професійної спрямованості.

Для перевірки гіпотези проведено емпіричне дослідження професійної спрямованості майбутніх вихователів на базі Бахмутського педагогічного фахового коледжу. Для обстеження було використано опитувальник професійних типів особистості Дж. Голланда; «Опитувальник комунікативних і організаторських схильностей» (КОС-2) В. Синявського і В. Федоришина; методика Т. Львіної «Мотивація навчання у ВНЗ»; «Опитувальник емоційної емпатії» А. Мехрабіана та Н. Епштейна (в адаптації Ю.М. Орлова, Ю.М. Ємельянова). Отримані дані свідчать про значний потенціал для розвитку досліджуваних психологічних явищ. Кореляційний аналіз виявив найтісніші прямі зв'язки між комунікативними та організаторськими схильностями, комунікативними здібностями та емпатією, емпатією та спрямованістю на оволодіння професією.

Результати дослідження підтвердили гіпотезу про те, що розвиток мотивів вибору і здобуття професії педагога, комунікативних та організаційних умінь, а також емпатії є необхідною умовою формування цілісної професійної спрямованості. На базі отриманих даних планується розробити психокорекційну програму розвитку професійної спрямованості у студентів педагогічних коледжів.

Ключові слова: дошкільна освіта, майбутні вихователі, студенти педагогічних коледжів, професійно-педагогічна спрямованість, професійна мотивація, емпатія, комунікативні та організаційні схильності.

Kosheleva Natalia, Zinkovska Liliana. Psychological Aspects of the Formation of Professional Orientation in Pedagogical College Students

The article addresses the important task of forming professional orientation in future preschool teachers during their professional training in pedagogical colleges. The analysis of scientific and psychological sources has shown that professional and pedagogical orientation is a complex mental formation that includes motivational and value-based, cognitive, social-communicative, and emotional components and determines the effectiveness of future pedagogical activity.

It has been determined that the psychological factors in the formation of professional orientation in future preschool teachers include motivation for achievement and self-realization, a system of value orientations, the development of professional self-awareness, reflexivity, emotional maturity, and empathy. The research hypothesis assumes that the development of motives for choosing and mastering the teaching profession, organizational and communicative skills, and empathy in students of pedagogical colleges contributes to the formation of their professional orientation.

To test the hypothesis, an empirical study of the professional orientation of future preschool teachers was conducted at Bakhmut Professional Pedagogical College. The following methods were used: J. Holland's Vocational Personality Types Questionnaire; the "Questionnaire of Communicative and Organizational Tendencies" (KOS-2) by V. Sinyavskiy and V. Fedorishyn; T. Ilyina's method "Learning Motivation in Higher Education Institutions"; and the "Emotional Empathy Questionnaire" by A. Mehrabian and N. Epstein (adapted by Yu. M. Orlov and Yu. M. Yemelianov). The obtained data indicate a significant potential for the development of the studied psychological phenomena. Correlation analysis revealed the strongest direct relationships between communicative and organizational tendencies, communicative abilities and empathy, as well as between empathy and orientation toward mastering the profession.

The results of the study confirmed the hypothesis that the development of motives for choosing and mastering the teaching profession, communicative and organizational skills, and empathy is a necessary condition for the formation of an integral professional orientation. Based on the obtained data, it is planned to develop a psychocorrective program for fostering professional orientation in students of pedagogical colleges.

Key words: *preschool education, future preschool teachers, students of pedagogical colleges, professional and pedagogical orientation, professional motivation, empathy, communicative and organizational tendencies.*

Вступ

Актуальність теми дослідження обумовлена протиріччям між зростаючою потребою суспільства в педагогах, здатних до творчої та якісної професійної діяльності, і недостатньою розробленістю психологічних підходів до формування професійної спрямованості студентів педагогічних коледжів. Дослідженнями професійної спрямованості, професійної підготовки педагогічних кадрів займалися такі науковці, як Г. Балл, І. Зязюн, Л. Карамушка, О. Кокун, С. Максименко, В. Рибалка, В. Семиченко, Н. Чепелева та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються саме психологічні чинники і умови формування професійної спрямованості майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Поняття «спрямованість особистості», запроваджене С.Л. Рубінштейном, було розвинене іншими дослідниками, які виділяли і вивчали різні види спрямованості. Зокрема професійна спрямованість розуміється як сукупність мотиваційних утворень (інтересів, потреб, схильностей, прагнень та ін.), які пов'язані з професійною діяльністю людини і впливають на вибір професії, прагнення працювати за нею і задоволеність професійною діяльністю [8]. Професійно-педагогічна спрямованість є одним з її різновидів і розглядається як багатовимірна характеристика особистості майбутнього і чинного вчителя, що включає такі сфери: мотиваційно-ціннісну (педагогічне покликання, інтерес до професії), когнітивно-рефлексивну (професійні уявлення, знання про роль учителя) та діяльнісну (готовність і здатність реалізовувати педагогічні дії) [3; 8]. Узагальнюючи наукові підходи до проблеми професійно-педагогічної спрямованості, можна стверджувати, що вона є провідною характеристикою особистості майбутнього педагога, яка визначає не лише його ставлення до обраної професії, а й готовність до постійного саморозвитку й творчої реалізації у педагогічній діяльності. Вона має інтегративний характер і є ключовим системоутворювальним елементом педагогічної підготовки [2].

Матеріали та метод

На основі проведеного теоретичного аналізу науково-психологічної літератури нами виділено наступні психологічні умови формування професійної спрямованості майбутніх педагогів дошкільної освіти.

1. *Формування позитивного ставлення до обраної професії та розвиток професійних мотивів майбутніх вихователів* (бажання присвятити себе обраній професії, зацікавленість у майбутній роботі, розвитку професійних якостей).

2. Опанування системи професійних знань і розвиток професійної рефлексії (знання сутності та функцій діяльності, її специфіки та вимог до компетенцій вихователя; усвідомлення відповідності власних якостей до них).

3. Забезпечення практичної спрямованості навчання та включення студентів у професійно орієнтовану діяльність (осмислення та закріплення знань, здобутих на теоретичних заняттях, в активній діяльності; максимальне наближення навчальної діяльності студентів до реалій професії) [5].

4. Активізація професійної самоосвіти та самовиховання студентів (свідома і систематична робота над засвоєнням професійних знань, навичок, умінь, вироблення установки на активне професійне самовдосконалення та розвиток професійно важливих якостей) [6].

5. Професіоналізація освітнього процесу та реалізація навчальних програм у практико-орієнтованих умовах (модернізація навчання на базі освітніх технологій, що імітують реальну професійну діяльність) [1].

6. Ефективне педагогічне керівництво навчальною і практичною діяльністю студентів (надання пріоритетного значення практичним заняттям і виробничій практиці, де студенти стикаються з конкретними професійними завданнями, що сприяє розвитку компетенцій майбутніх вихователів).

Зазначимо, що ефективність процесу формування професійної спрямованості студентів визначається дією всієї сукупності даних умов, орієнтованих на розвиток особистості та компетенцій майбутніх вихователів.

У процесі дослідження нами також було з'ясовано, що психологічними чинниками формування професійної спрямованості є мотивація досягнення і самореалізації [2], система ціннісних орієнтацій [7], розвиток професійної самосвідомості, рефлексивність, емоційна зрілість і емпатія [4; 8]. Це дало можливість висунути гіпотезу, що розвиток мотивів вибору і здобуття професії педагога, організаційних і комунікативних навичок та емпатії у студентів педагогічних коледжів сприятиме формуванню їхньої професійної спрямованості. Для перевірки гіпотези було обрано низку психодіагностичних методик, спрямованих на вимірювання цих змінних, і проведене емпіричне дослідження професійної спрямованості у студентів педагогічних коледжів.

Дослідження проводилося в онлайн-форматі, на базі Бахмутського педагогічного фахового коледжу серед студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Дошкільна освіта». Вибірка дослідження становила 40 осіб віком від 17 до 20 років, серед яких 90% – жінки та 10% – чоловіки. Використаний психодіагностичний інструментарій: опитувальник професійних типів особистості Дж. Голланда для вивчення типів професійної орієнтації та визначення домінуючих особистісних схильностей студентів; «Опитувальник комунікативних і організаторських схильностей» (КОС-2), В. Синявського і В. Федоришина для вивчення рівня розвитку комунікативних і організаторських умінь; методика Т. Ільїної «Мотивація навчання у ВНЗ» для вивчення навчальної та професійної мотивації, оцінки усвідомленості вибору педагогічної професії; «Опитувальник емоційної емпатії» А. Мехрабіана та Н. Епштейна (в адаптації Ю.М. Орлова, Ю.М. Ємельянова) для вивчення здатності до емпатії.

У процесі проведеного емпіричного дослідження було отримано дані, що дають змогу охарактеризувати особливості професійної спрямованості майбутніх педагогів дошкільної освіти. Зібрані емпіричні дані за опитувальником професійних типів особистості Дж. Голланда дозволили здійснити детальний аналіз професійних типів студентів, що подано в таблиці 1, а також їхню узгодженість із майбутньою педагогічною діяльністю.

Установлено, що у студентів вибірки домінує артистичний професійний тип (30%), для якого властиве образне мислення, гнучкість у прийнятті рішень, висока емоційність та потреба у самореалізації через творчість, і який забезпечує здатність розвивати у дітей креативність, фантазію, естетичний смак і здатність емоційно сприймати навколишній світ.

Таблиця 1

Професійні типи особистості респондентів за опитувальником Дж. Голланда, %

Тип особистості	Артистичний	Соціальний	Інтелектуальний	Підприємницький	Конвенційний	Реалістичний
Кількість респондентів, %	30 %	22%	20 %	15 %	8 %	5 %

У 22% респондентів переважає соціальний тип, що характеризується вираженою гуманістичною орієнтацією, бажанням допомагати, підтримувати та навчати інших; забезпечує ефективне формування міжособистісних контактів, позитивного мікроклімату у дитячій групі. Інтелектуальний тип у 20% досліджуваних відображає орієнтацію студентів на пізнавальну діяльність, дослідницький підхід і аналітичне мислення, що сприяє схильності до методичної роботи, створення навчальних матеріалів, розроблення дидактичних ігор та систематизації педагогічних знань. Підприємницький тип (15%) вирізняється динамізмом, енергійністю, орієнтацією на досягнення успіху, умінням переконувати та вести за собою, проявляти себе як організаторів свят, виховних ініціатив. Конвенційний тип (8%) характеризується прагненням до стабільності, передбачуваності та чіткої структури діяльності, що сприяє розвитку у дітей почуття безпеки та передбачуваності. Реалістичний тип (5%) пов'язаний із практичною спрямованістю особистості, схильністю до конкретної діяльності, зокрема до створення предметно-розвивального середовища, організації трудової та рухової діяльності дітей, забезпечення матеріальної бази освітнього процесу.

Результати застосування «Опитувальника комунікативних і організаторських схильностей» (КОС-2), В. Синявського і В. Федоришина подано в таблиці 2. За шкалою комунікативних здібностей відзначено, що студенти з дуже високим (10%) та високим (25%) рівнем відзначаються відкритістю, соціальною активністю, умінням легко вступати у контакт із людьми, що є позитивним фактором для професійного становлення вихователя. Респонденти із середнім (8%) рівнем комунікативних схильностей здатні до конструктивної взаємодії, проте у складних або нових ситуаціях можуть відчувати певну невпевненість чи внутрішню напругу. Найбільша група – 40 % респондентів із рівнем нижче середнього – характеризується недостатньою відкритістю у спілкуванні, схильністю до замкненості або уникнення соціальних контактів у нових ситуаціях. Група з низьким рівнем комунікативних схильностей (17%) демонструє суттєві труднощі у встановленні міжособистісних зв'язків. В умовах педагогічної діяльності студенти з двох останніх груп можуть мати труднощі налагодження емоційного контакту з дітьми, батьками або колегами. Що стосується організаторських здібностей, то особи з дуже високими (15%) та високими (20%) показниками мають яскраво виражені лідерські якості, ініціативність, уміння організувати діяльність групи, розподіляти обов'язки, приймати рішення та нести відповідальність за їх виконання, що забезпечує ефективне управління дитячим колективом, організацію розвивального середовища та підтримання дисципліни у групі. Респонденти із середнім рівнем організаторських схильностей (13%) демонструють вибіркочну ініціативність: вони здатні організувати інших тільки у звичних ситуаціях. Найчисельніша група – 40 % студентів із рівнем нижче середнього – характеризується пасивністю в організації спільних дій, недостатньою готовністю брати на себе відповідальність за результат колективної роботи, що може негативно позначатися на формуванні професійної самостійності. Низький рівень організаторських схильностей (12%) відображає труднощі в управлінні власною діяльністю та діяльністю інших, зокрема в організації дитячої групи, плануванні занять чи взаємодії з колегами.

Таблиця 2

Рівні комунікативних та організаційних здібностей, випробуваних за методикою КОС-2 (В. Синявський, В. Федоришин), %

Рівень	Низький	Нижче середнього	Середній	Високий	Дуже високий
Комунікативні здібності	17 %	40 %	8 %	25 %	10 %
Організаційні здібності	12 %	40 %	13 %	20 %	15 %

Результати діагностики за методикою Т. Ільїної «Мотивація навчання у ВНЗ» подано в таблиці 3. 45% респондентів мають домінуючу спрямованість на оволодіння професією, що свідчить про усвідомлене ставлення до неї, інтерес до педагогічної практики, бажання набути реальних професійних умінь і навичок. У 35% студентів виявлено домінування мотивації до набуття знань, що свідчить про високий рівень пізнавальної активності, зацікавленість у навчальному процесі та схильність до саморозвитку. Водночас 20% опитаних продемонстрували переважну орієнтацію на отримання диплому, що свідчить про переважання зовнішніх мотивів навчальної діяльності та може бути наслідком недостатньої професійної визначеності або низького рівня внутрішньої залученості у педагогічну діяльність.

Таблиця 3

Домінуючі мотиви навчальної діяльності респондентів за методикою Т. Ільїної «Мотивація навчання у ВНЗ», %

Мотиви	Спрямованість на оволодіння професією	Спрямованість на набуття знань	Орієнтація на отримання диплому
Кількість респондентів, %	45 %	35 %	20 %

Результати респондентів за методикою «Опитувальник емоційної емпатії» за А. Мехрабіаном та Н. Епштейном (в адаптації Ю.М. Орлова, Ю.М. Ємельянова) подано в таблиці 4. Так, 15% студентів мають високий рівень емпатії, що свідчить про виражену здатність до емоційного відгуку, співчуття, розуміння переживань інших людей, підтримки й турботи про емоційний стан дітей. Середній рівень емпатії (45%) є найбільш поширеним серед студентів вибірки. Він характеризується достатньою здатністю до співпереживання та розуміння емоційного стану інших, але за певних обставин може проявлятися вибірково, що вимагає вдосконалення. 30% студентів продемонстрували низький рівень емпатії, що вказує на певну емоційну дистанційованість, стриманість у вираженні співчуття та обмежену здатність розпізнавати переживання інших. Такі студенти можуть орієнтуватися переважно на когнітивні чи зовнішні аспекти педагогічної взаємодії, не завжди враховуючи емоційні потреби дітей. У 10% респондентів зафіксовано дуже низький рівень емпатії, що може свідчити про труднощі у встановленні емоційного контакту, низьку чутливість до настрою інших і необхідність психокорекційної роботи, спрямованої на розвиток емоційної відкритості, рефлексії та розуміння емоційних станів дітей і колег.

Таблиця 4

Рівні розвитку емпатії респондентів за методикою «Опитувальник емоційної емпатії» за А. Мехрабіаном та Н. Епштейном, %

Рівень розвитку емпатії	Високий	Середній	Низький	Дуже низький
Кількість респондентів, %	15 %	45 %	30 %	10 %

Результати

З метою виявлення взаємозв'язків між основними психологічними компонентами професійної спрямованості студентів педагогічного коледжу було проведено кореляційний аналіз за методом рангової кореляції Спірмена. Результати кореляційного аналізу показали наявність переважно прямих і статистично значущих зв'язків між провідними компонентами професійної спрямованості студентів педагогічних коледжів: мотиваційним, комунікативним, організаторським і емоційним. Найтісніші прямі зв'язки встановлено між комунікативними та організаторськими схильностями ($\rho = 0,68$, $p < 0,01$), комунікативними здібностями та емпатією ($\rho = 0,63$, $p < 0,01$), емпатією та оволодінням професією ($\rho = 0,57$, $p < 0,05$), що підтверджує гіпотезу.

Отже, результати дослідження свідчать, що професійна спрямованість майбутніх педагогів дошкільної освіти формується як інтегративна система, в якій взаємодіють мотиваційно-ціннісні, когнітивні, соціально-комунікативні та емоційні компоненти. У структурі цієї системи провідну роль відіграють внутрішня мотивація до оволодіння професією, розвинені комунікативні та організаторські уміння, а також емоційна емпатійність, яка забезпечує гуманістичну орієнтацію особистості майбутнього педагога.

Під час дослідження з'ясовано, що майбутні педагоги дошкільної освіти мають переважно позитивну професійну спрямованість, яка поєднує готовність до творчої та соціально активної діяльності з мотивацією до професійного самовдосконалення. Водночас частина студентів демонструє недостатній рівень комунікативних та організаторських навичок, а також певну тривожність у професійній самореалізації, що потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки та розвитку впевненості у власних професійних можливостях. Більшість студентів характеризується середнім рівнем емоційної чутливості та здатності до співпереживання, тоді як частина респондентів має низький або дуже низький рівень емпатії, що може ускладнювати встановлення емоційного контакту у професійній діяльності. Такі результати свідчать про необхідність посилення у системі підготовки майбутніх вихователів компонентів, пов'язаних із розвитком емоційного інтелекту, емпатії та рефлексивності, оскільки саме вони є фундаментом педагогічної чуйності, гуманістичної позиції й ефективної взаємодії у професійному середовищі.

Висновки

Таким чином, результати дослідження підтвердили гіпотезу про те, що розвиток мотивів вибору і здобуття професії педагога, організаційних і комунікативних навичок та емпатії у студентів педагогічних коледжів сприятиме формуванню їхньої професійної спрямованості. Отримані емпіричні дані можуть бути підґрунтям для розроблення психокорекційної програми, спрямованої на покращення процесу професійного становлення майбутніх вихователів у закладах фахової передвищої освіти. При проектуванні програми варто враховувати, що формування цілісної професійної спрямованості майбутніх вихователів поєднує мотиваційно-ціннісний, комунікативно-організаційний та емоційно-інтелектуальний компоненти, що має бути забезпечено відповідними завданнями програми, структурою занять, корекційними техніками та планованими результатами. Розробка психокорекційної програми розвитку професійної спрямованості у студентів педагогічних коледжів планується нами як напрям подальших досліджень.

Література:

1. Галузяк В. Особистісно-професійне самовизначення майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2023. Вип. 73. С. 44-53. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-44-53>
2. Дуб В.Г., Галян І.М. Навчально-професійна мотивація майбутніх педагогів як складова їх професійного становлення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна.* 2012. № 2. С. 415-423.
3. Дубасенюк О. А. Дослідження професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів. *Вісник Житомирського педагогічного університету.* 2000. № 6. С. 12–14.
4. Кокур О.М. Психологічні особливості професійного становлення вчителів. *Проблеми сучасної психології.* 2010. Вип. 7. С. 278-289. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2010-7>
5. Курлянд З. Н. Психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал.* 2008. № 8-9. С. 171–176.
6. Лаврінченко О.А. Педагогічна майстерність як домінуючий складник педагогічної дії. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2013. № 3. С. 102-106.
7. Максимчук Н.П. Професійні ціннісні орієнтації майбутнього вчителя в системі особистих ціннісних орієнтацій. *Проблеми сучасної психології.* 2011. Вип. 12. С. 634-642.
8. Яновська Т.А. Особливості професійної спрямованості майбутніх педагогів. *Психологія і особистість.* 2021. № 1 (19). С. 238-254. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.1.227327>

Дата першого надходження статті до видання: 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026